

Bir Homo Sacer Örneği Olarak “Umudun Öteki Yüzü” Filminde Mülteciliğin Sunumu

Representation of the Refugee in “The Other Side of Hope” as an Example of Homo Sacer

Eşref AKMEŞE¹
Ayhan KÜNGERU²

¹Batman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, Batman, Türkiye
²Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü, Bolu, Türkiye

ÖZ

Günümüzde göç çok boyutlu bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yerlerinden edilen insanlar gitmek zorunda kaldıkları ülkelerin mülteciler ve sığınmacılar için hazırlanmış yasal düzenlemeleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışma da Umudun Öteki Yüzü filminde Suriye'deki iç savaştan kaçmış olan Khaled'in sığınmacı olarak Finlandiya'da karşılaştığı sorunları Giorgio Agamben'in homo sacer kavramsallaştırması üzerinden incelemeye çalışmaktadır. Homo Sacer, Eski Roma hukukunda insan hayatının kutsallığının ilk kez belirtildiği bir figür olarak ortaya çıkmaktadır. Kurban edilmeyen, ancak öldürülmesinin cinayet ya da suç sayılmadığı bir şahsiyet olan Homo sacer, iktidarın biyopolitik uygulamalarının da hedefi haline gelmektedir. Homo sacer kavramını çağdaş siyaset alanına taşıyan Giorgio Agamben, iktidarların biyopolitik uygulamalarının homo sacer'lar üretmek için zemin hazırladığını belirtmektedir. İktidarın devamını sağlamak için homo sacer'lara ihtiyaç olduğu ve günümüzde her insanın homo sacer haline gelebileceği ifade edilmektedir. Tarihte oluşturulmuş en biyopolitik mekân olarak kamp da homo sacer'ların yerleştirildiği yer olarak işlev görmektedir. Çalışma, Agamben'in homo sacer kavramsallaştırması aracılığıyla siyaset alanının mültecileri nasıl modern homo sacer'lar olarak ürettiğini Umudun Öteki Yüzü filmi üzerinden incelemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışma, filmde çağdaş siyaset alanının mültecileri modern homo sacer'lar olarak ortaya çıkardığı sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biyopolitika, homo sacer, göç, mülteci, Umudun Öteki Yüzü [Film]

ABSTRACT

Today, migration emerges as a multidimensional problem. The civil war and economic and social conditions of the countries cause people to leave their own countries and go to other countries. This study tries to analyze the problems encountered by Khaled who fled from the civil war in Syria through Giorgio Agamben's homo sacer conceptualization in the movie "The Other Side of Hope." Homo Sacer appears as a figure in Ancient Roman law where the sanctity of human life was stated for the first time. Homo Sacer, a person who is not sacrificed but whose murder is not considered murder or crime, also becomes the target of the biopolitical practices of power. Giorgio Agamben, who carries the concept of Homo Sacer to the field of contemporary politics, states that the biopolitical practices of the governments prepare the ground for producing homo sacers. It is stated that homo sacers are needed to ensure the continuation of power and that every human being can become a homo sacer today. As the most biopolitical place created in history, the camp also functions as the place where homo sacers are placed. The study tries to analyze how the field of politics produces refugees as modern homo sacers over Agamben's homo sacer conceptualization in the movie "The Other Side of Hope." In this context, the study concludes that the contemporary political field reveals refugees as modern homo sacers in the movie.

Keywords: Biopolitics, homo sacer, migration, refugee, The Other Side of Hope [Movie]

Giriş

Göç, çok boyutlu sosyolojik bir sorun olarak insanlığın tarih boyunca uğraştığı bir olgudur. Savaşların yarattığı tahribatlar, göç hareketlerine neden olan en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Göç ve göçe bağlı gelişmeler Türkiye başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin ciddi biçimde yüzleşmek durumunda kaldığı sorunları ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin sınır komşusu Suriye'de 2010 yılından beri var olan savaşa bağlı insani sorunlar ortaya çıkmış ve milyonlarca insan ülkelerini terk etmek zorunda

Geliş Tarihi/Received: 27.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 14.07.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 25.10.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Eşref AKMEŞE

E-mail: esrefakmese@gmail.com

Cite this article as: Akmeşe, E., & Küngeru, A. (2022). Bir homo sacer örneği olarak “Umudun Öteki Yüzü” filminde mülteciliğin sunumu. *Art Vision*, 28(49), 116-123.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

kalmışlardır. Savaştan kaçan insan kitleleri daha güvenli gördükleri ülkelere sığınmaya çalışmaktadır. Sığınmacıların göç yollarında karşılaştıkları çeşitli sorunlar, ölümle sonuçlanan facialara dönüşebilmekte ve birçok insani dram yaşanmaktadır. Yaşanan insani kriz, göç olgusunu çarpıcı bir şekilde gündeme getirmektedir. Savaşın yarattığı olumsuz koşullar yüzünden yerinden olan milyonlarca insanın önemli bir kısmı Türkiye üzerinden kaçış yolları aramakta ve başta Avrupa Birliği (AB) ülkeleri olmak üzere güven içinde yaşayabilecekleri ülkelere sığınmaya çalışmaktadır. Sadece Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli sığınmacı sayısının 3,5 milyonu geçtiği görülmektedir (Mülteciler.org, 2021). Bu sayı, bölgede yaşanan savaşın ve göçün yarattığı insani krizin vahametini göstermektedir.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanların “misafir” edildikleri ülkelerdeki politikalar, zorunlu göç olgusunun biyopolitik bir çerçevede ele alınmasını gerektirmektedir. Bunun nedeni ülkelerin sığınmacı ve mültecileri kontrol etme çabasından kaynaklanmaktadır. Egemen siyasi pratiklerin kontrol ve denetim mekanizmalarının halk veya kitleler üzerindeki dönüştürücü etkisi, egemenin politik alanının merkezine beden ve nüfus üzerinden işleyen bir biyopolitik anlayışı yerleştirmesini sağlamaktadır. Biyopolitika, nüfus ve beden üzerinden işleyen siyasi pratiklere işaret etmektedir Foucault, 1977-1978 yıllarında verdiği derslerinden derlenen *Biyopolitikanın Doğuşu* (2015) adlı çalışmasında liberalizmin yönetimselliğinin sonucu olarak biyopolitikanın ortaya çıktığından bahsetmektedir. Giorgio Agamben için ise biyopolitika, zoe ve biosu birbirinden ayıran, genel bir istisna hali içerisinde homo sacer’ı (kutsal insan) üreten bir politik strateji olarak egemen iktidar tarafından eski zamanlardan beri kullanılmaktadır.

Giorgio Agamben, kendi politik kuramını iki önemli kavram üzerinden tartışır. Bunlardan biri “istisna hali” ve diğeri de homo sacer’dır. İstisna hali, egemen iktidarın başvurduğu bir yöntem olarak ortaya çıkarken, bu istisna hali ile birlikte oluşan siyasi pratiklerin insanları dönüştürdüğü nokta veya getirdiği yer ise homo sacer’dır. Zoe’nun bios’un alanına dâhil edilmesi ve çıplak hayatın siyasallaştırılması, istisna halinde ama istisnasız olarak işaret edilen bir insan topluluğunu belirtir. Egemen iktidarın başvurduğu aynı zamanda egemenin kendisini dışarıda bırakan istisna halinin kapsayıcılığı, Agamben’e göre modern dönemin paradigması olarak kamp ve benzeri mekânlarda işler. Bu bağlamda, 20. yüzyıl siyasi tarihine bakıldığında, iktidar mekanizmasının hukukun içinde ama hukuka ait olmayan araf benzeri bir yapıyı kamplar aracılığıyla oluşturmaya çalıştığı görülmüştür. Nazi rejiminin çıplak hayata müdahalesi ve bunun benzer örneklerinin başka zamanlar ve yerlerde görülmesi de halkların egemen iktidar karşısında savunmasız kaldığı hukuki çıkmazları beraberinde getirmektedir. Kendi aldığı kararlarla kendini dışarıda bırakan egemenin, istisna hali ile insanların kurbanlaştırılmadan ortadan kaldırılmasının hukuki olarak önünü açtığı ve Homo Sacer haline getirdiği bir pratiğin nasıl gerçekleştiği ve işlediğinden bahsedilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin kamp pratikleri, olağüstü hal dönemlerinde iktidar tarafından uygulanan pratikler, sığınmacıların ve mülteciler için oluşturulmuş yasal düzenlemeler ve belirlenen kamp benzeri yerlerin hepsi istisna halini üretmekle birlikte aynı zamanda günümüz siyasal ortamında çağdaş homo sacer’ların yaratılmasına da neden olmaktadır. Mevcut dünya konjonktüründe ülkelerin yaşadığı siyasal sorunlar ve istikrarsızlıklar, iç çatışmalar, savaşlar, egemen iktidarın kendi halkı üzerindeki zulmü ve baskısı, sığınmacı ve mültecilerin kendi ülkelerinden başka bir ülkede karşılaştıkları sorunlar, kendine medya içerisinde

de temsil alanı yaratmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Aki Kaurismäki’nin *Umudun Öteki Yüzü* (*The Other Side of Hope*) filmi Giorgio Agamben’in Homo Sacer kavramı üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Finli yönetmen Aki Kaurismäki’nin *Umudun Öteki Yüzü* (2017) filminde yaşanan insani kriz; göç ve mültecilik sorunu çerçevesinde insanın mülteci olarak homo sacerleşmesi ekseninde işlenmektedir. Filmde ailesini savaşta yitiren, kız kardeşini yollarda kaybeden, vatanı bildiği topraklardaki bombardımanı yabancı olduğu bir ülkede medyadan izleyen, Suriye’den Helsinki’ye gelen Khaled’in yaşam öyküsü anlatılmaktadır. Khaled sığındığı ülkede tutunabilmek için mücadele ederken hayatı hakkında verilecek kararı bekler. Bu eksende Ortadoğu ülkelerinden Avrupa’ya sığınan mültecilerin sinematik inşasını değerlendirmeyi içeren çalışmada mülteciliği özgün bir perspektifle kurgulayan Kaurismäki’nin filmi, Agamben’in politik felsefesine içkin biyopolitika, istisna hali, çıplak hayat, kamp ve homo sacer kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Sinema, kimi politik mücadelelerin yürütülmesi açısından özel önem taşıyan kültürel bir temsil alanı oluşturur (Ryan & Kellner, 2010, s. 37). Bu doğrultuda çalışmanın hedefi sinematik düzlemde mülteciliğin günümüzde homo sacerleşmesi pratiğinin inşa edilme biçiminin *Umudu Öteki Yüzü* adlı filmde somutlaştırılmasını sorgulamaktır. Bu eksende çalışmada öncelikle göç, mülteci, sığınmacı kavramları ve mültecilerin günümüzde yaşadıkları sorunlar genel hatlarıyla açıklanmakta ardından Giorgio Agamben’in siyaset kuramı çerçevesinde homo sacer kavramı açıklanmaktadır. Bu bağlamda film, oluşturulan kuramsal çerçeveden yola çıkılarak Agamben’in homo sacer kavramı üzerinden nitel analize tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular ışığında *Umudun Öteki Yüzü* adlı filmde kimi Avrupa ülkelerinde mültecilere yaklaşım biçiminin homo sacer pratiğini ürettiğinin eleştirel biçimde yansıtıldığı sonucuna varılmıştır.

Göç, Sığınmacı ve Mülteci Kavramları

Göç, uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devletin sınırları içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedenleri ne olursa olsun, insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri göç olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma, mülteciler, yerinden edilmiş, çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler de dâhildir. Göçmen kavramının ise, uluslararası düzeyde kabul edilen bir tanımı yoktur. Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumlarda kapsadığı kabul edilmektedir (Çiçekli, 2009, s. 22). Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere göçün ve göçmenliğin farklı nedenleri olabilmektedir.

Göç Terimleri Sözlüğü’nde sığınmacılar ise “ilgili uluslararası ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler” olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler kendileriyle ilgili olumsuz bir karar çıkması sonucunda sığındıkları ülkeyi terk etmek zorunda kalmaktadır. Sığınmacı durumunda bulunan bu kişiler, kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınırdışı edilebilmektedir (Çiçekli, 2009, s. 49). Kendi ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye kaçan sığınmacı kişinin gerekçeleri haklı bulunmak koşuluyla sığınmacı statüsündeki kişinin statüsü değişmekte ve ilgili şahıs “mülteci” statüsüne geçmektedir.

Mülteci, “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle

vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” (Çiçekli, 2009, s. 43) olarak tanımlanmaktadır. Hukuki bir statü olan mültecilik, ulus devletlerin yapısıyla yakından ilişkilidir. Normal şartlar altında her kişi, vatandaşı olduğu ülkenin koruması altında bulunur. Kendi ülkesinde yaşamını doğrudan tehdit eden savaş hali, dini, etnik, politik ve sosyal statü benzeri gereğince vatandaşı olduğu ülke tarafından korunmayan kişiler, başka ülkeler tarafından korunma durumunda kalabilmektedir (Erdoğan vd., 2017, s. 16). Mülteciler silahlı çatışmalar, savaş ve zulümden kaçan insanlardır. Mülteci durumuna giren insanlar ulaştıkları ülkelerde kendilerine sığınma imkânı verilmemesi durumunda ölümle sonuçlanabilecek birçok tehlikeyle karşılaşabilmektedir. Suriye kaynaklı mülteciler konusu 2010 yılından bu yana, insanlığın yüz yüze kaldığı en büyük insani dramlar arasında yer almıştır. Bu savaştan kaynaklan sorular nedeniyle 2.5 milyonu çocuk olmak üzere 6 milyonun üzerinde insan yerinden olmuştur (Ahmed, 2021). Bu büyük çaplı insani krizin yansımaları yaşamın her alanında görülebilmektedir. Bu bağlamda, göç hareketleri süresince sığınma aşamasında söz konusu insanların karşılaştıkları sorunların açıklanması insani krizin boyutlarının anlaşılır olması açısından önem taşımaktadır.

Günümüzde Göç ve Sığınmacıların Yaşadığı Sorunlar

İnsanlık tarihinin erken dönemlerinden beri süregelen göçler yalıtılmış bir olgu değildir. Metaların ve sermayenin dolaşımı, gelişen ulaşım ve haberleşme olanakları insan hareketliliğini etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu açıdan, göç küresel düzeydeki değişim üzerinde en çok etkili olan önemli faktörlerden biri kabul edilmektedir (Castles & Miller, 2008). Küreselleşme sürecinde hızlanan ve karmaşık bir hale bürünen uluslararası göç hareketleri, milyonlarca insanı kapsayan bir süreç olarak ulus kavramı üzerinde çeşitli sorgulamalara yol açmaktadır (Abadan-Unat, 2002). Bu açıdan göçün tetiklediği değişim, farklı insan ilişkilerinin gelişmesine ve birçok sosyal, ekonomik, politik ve kültürel oluşumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Göç toplumsal değişimin yol açtığı kolektif bir eylemdir. Göç alan ve göç veren ülkelerdeki toplumlar, göçün yarattığı sonuçlardan etkilenmektedir. Dahası göç sonrası farklı bir ülkede yaşama deneyimi genellikle orijinal planların değişmesine yol açmaktadır. Benzer şekilde hiçbir devlet göç yoluyla etnik olarak farklılaşmış bir toplum inşa etmek için yola çıkmamaktadır (Castles & Miller, 2008). Bu eksende göçün yol açtığı sorunlar arasında etnik farklılıklara bağlı huzursuzluk, çatışmalar ve yabancı düşmanlığı gibi reaksiyonların ortaya çıktığı görülmektedir.

Modern toplumda, devletlerin, göçü bütünüyle kendi sorumluluk alanlarında gördükleri ve özellikle güvenlikçi bakış açısıyla göç politikalarını hayata geçirdikleri bilinmektedir (Yalçın, 2017). Buna karşın göçün sebep olduğu sorunlar sadece yasal düzenlemeler ve güvenlik konusyla sınırlı kalmamaktadır. Mültecileri ülkelerinden göç etmeye zorlayan nedenler genellikle tamir edilmesi zor travmaların oluşmasına yol açabilmektedir. Göç öncesi ve sonrasında görülen travmaların yanı sıra mülteciler sığındıkları ülkelerde de birçok olumsuz faktörle karşılaşabilmektedir (Şimşek, 2015). Bu noktada göçün sadece bir güvenlik sorunu olmadığı, psiko-sosyal, ekonomik ve ekolojik sorunların da göç konusunda önemli olduğunu bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarmak ve kapsamlı çözümler üretmek önem taşımaktadır.

Uluslararası göç, insanlık tarihinde süreklilik gösteren bir olgudur. Kitlesele göç hareketleri her dönem demografik büyüme, teknolojik değişimler, politik çatışmalar ve savaşlarla birlikte var olmuştur.

Böyle olmakla birlikte uluslararası göç günümüzde en yaygın biçimde gerçekleşmekte ve tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ekonomik ve siyasi açıdan belirgin olmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak uluslararası göç, bu süreçte daha önce hiç olmadığı kadar ulusal güvenlik, küresel çatışmalar ve düzensizlikle ilişkilendirilmektedir (Castles & Miller, 2008). Bu durum günümüzde Suriye kaynaklı insani krizle daha yakıcı bir hal almıştır. Suriye'deki savaştan kaçan milyonlarca insan başta Avrupa olmak üzere küresel düzeyde gündeme gelmektedir. İnsani krizin medyaya yansayan boyutları sanatçıları da etkilemektedir. Bu bağlamda yaşamı etkili şekilde yansıtmaya potansiyeli içeren sinema filmleri yaşanan insani dramın görünür kılınması açısından önem taşımaktadır.

Giorgio Agamben'in Siyaset Kuramı ve Homo Sacer

Agamben, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* çalışmasına Eski Yunan'da hayat sözcüğünü karşılayan zoê ve bios terimlerini açıklayarak başlar: “Birincisi bütün canlı varlıkların (hayvanların, insanların ya da tanrıların) ortak özelliği olan yalın yaşama/canlılık olgusunu ifade ederken, ikincisi bir birey ya da grubun bir özelliği olan yaşam(a) biçimine (hayat tarzına) işaret ediyordu” (Agamben, 2020, s. 9). Bu iki terimin Agamben'in gözünde önem kazanmasının nedeni biyopolitika içinde değerlendirilebilecek oluşudur. Zaman içerisinde zoê yani çıplak hayat polis'in içerisinde dâhil edilerek, kendi ifadesiyle çıplak hayat siyasallaştırılarak modern dönemin belirleyicisi haline gelmiştir. Çıplak hayatın siyasallaştırılması ya da toplumsallaştırılması biyopolitik bir düşünüm sayesinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Agamben'in çalışmalarında biyopolitik bir siyaset anlayışının varlığı kendi çözümlerinin temelinde de yerleşmiştir: “...egemen iktidarın saklı da olsa-orijinal çekirdeğini oluşturan şey, çıplak hayatın siyaset alanına sokulmasıdır. Hatta şunu bile diyebiliriz: Egemen iktidarın ortaya koyduğu ilk etkinlik biyosiyasal bir beden yaratmaktır” (Agamben, 2020, s. 15). Biyopolitik iktidarın işleyişi sadece modern dönemle sınırlı kalmaz. Ancak modern iktidarın gücü, çıplak hayatı siyaset alanına ve nüfusu merkezine almasından kaynaklanır. Liberalizmin biyopolitik kavrayışının temeli, nüfusun siyaset alanına kontrol edilmesi gereken bir unsur olarak katılmasıdır.

Agamben, istisna halini hukuksal bir zemin üzerinden tartışır. Hukuk açısından istisna hali aynı zamanda egemen iktidarın kendini dayadığı hukuk düzenlemeleri açısından da bir tezatlık yaratmaktadır. İstisna hali, “kamu hukuku ile siyasal olgu arasında bir dengesizlik noktası” ya da ikircikli ve belirsiz bir sınır çizgisinde, hukuki olan ile siyasal olan arasındaki kesişme noktası”nı işaret etmektedir (aktaran Agamben, 2006). İstisna hali, bahsedilen belirsizlik noktaları üzerinden konumunu sürdürür. İstisna halini güçlendiren durumlar ülkelerin karşı karşıya kaldığı zor durumlarda iktidarın yaklaşımı üzerinden yaratılan bir belirsizlik durumudur. Burada oluşan belirsiz durum da egemen iktidarın, istisna halinde oluşan hukuksal düzenlemelere göre konumudur. Bir egemen olarak iktidar, gerekli yasal düzenlemeleri yapan kurum ya da kişidir. Aynı zamanda kendi yaptığı hukuksal düzenlemeler ülkedeki tüm vatandaşları bağladığı gibi onu da bağlar. Öbür taraftan bu istisna halini yaratan kişi olduğu için bir nevi muafiyet kazanmaktadır. Agamben tezat durumu şöyle getirir: “Hukukun dışındaki egemen olarak ben, hiçbir şeyin hukukun dışında olmadığını ilan ediyorum.” Nihayetinde, istisna hali egemen iktidar ve toplum arasında biyopolitik bir mekanizmanın göstermektedir. Toplum veya toplumun belirli sınıfları bu istisna halinin yarattığı dışlama pratiğini yaşamaktadırlar:

İstisna bir tür dışlamadır. Genel kuraldan dışlanan şey, münferit/tekel bir durumdur. Fakat istisnanın en kendine-has

niteliği şudur: İstisna olarak dışlanan şey, dışlandığından dolayı kuralla hiçbir ilişkisi kalmayan bir şey değildir. Tam tersine, istisna olarak dışlanan şey, kuralla olan ilişkisini, kuralın askıya alınması biçiminde devam ettiriyor. Kuralın istisna üzerindeki geçerliliği, artık onun üzerinde uygulanmama ve ondan çekilme suretiyle devam ediyor. Dolayısıyla, istisnai durum, düzenin öncülü olan kaos değil, düzenin askıya alınmasından doğan bir durumdur. Bu anlamda istisna, gerçekten de, etimolojik kökenin de gösterdiği gibi, tamamen dışarıya terk edilen bir şey değil, dışarıda tutulan bir şeydir (Agamben, 2020, s. 28).

Birey, dışlama pratiği ile istisna halinin hukuk düzenlemesinin bir taraftan öznesi halindeyken, diğer taraftan da istisna halinin, genel hukuk düzenlemelerinin askıya alınmasından dolayı çaresiz bir konuma getirilerek özne halinin dışında bir yerde yer alır. Böylece iktidarın bireyler ve toplum üzerindeki pratiği, iktidarın eylemlerini birey üzerinde sorumsuz kılarken, bireyleri de iktidarın her eylemi karşısında sorumlu ve bir sonraki aşamada hedef haline getirebilir. Bu bağlamda, istisna hali tarafından yeniden tanımlanan birey ya da kitleler homo sacer olarak istisnai alanda yaşamlarını sürdürmek üzere ortaya çıkarılırlar.

Homo Sacer, Eski Roma hukukunda insan hayatının kutsallığının ilk kez belirtildiği bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Pompeius Festus Homo Sacer'ı eserinde şöyle anlatmaktadır: "Kutsal İnsan, bir suçtan dolayı halk tarafından yargılanan kişidir. Bu kişinin kurban edilmesine izin verilmez. Fakat bu kişiyi öldüren birisi cinayet işlemiş sayılmaz. Gerçekten de tribuna hukukunun ilk yasasında şöyle demektedir: "Birisinin plebisite/kamuo ylamasına göre kutsal olan bir insanı öldürmesi cinayet sayılmaz." Bundan dolayı da kötü ya da murdar bir adama kutsal demek âdettendir" (aktaran, Agamben, 2020). Homo Sacer'ın bu anlamı da iki problematik durum ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan biri, bu kişinin kurban edilememesi, diğeri ise öldürüldüğü takdirde de bunun suç teşkil etmemesidir. Böyle bir hayat süren birinin yaşamı da "kurban edilemeyen fakat öldürülebilen hayattır" (Agamben, 2020, s. 103). Homo Sacer'ın karşısında doğal olarak bir düzen ve o düzen içerisinde kurban edilemeyen homo sacer'a zarar veren ve onu öldüren, bir bakıma homo sacer'ı sürekli yeniden üreten sistemin devamlılığını sağlayan insan topluluğu da yer yer ortaya çıkmaktadır.

Homo Sacer kurban edilmeyen ancak öldürebilen bir şahsiyet olarak, biyopolitik uygulamaların bir aracı haline gelmektedir. Egemen iktidarın sadece bireysel değil, kitlesel bir homo sacer yaratma talebi aynı zamanda biyopolitik uygulamaların sonucu olarak görülebilir. Liberalizmin hızlanmaya başladığı 18. yüzyıl aynı zamanda sanayileşmenin ve kentleşmenin de birçok sorunsalı ortaya çıkardığı yıllar olarak görülmekteydi. Böylece iktidarın karşısında denetlenmesi gereken unsur olarak nüfus ve beden çıkmakta ve oluşmakta olan siyaset anlayışı da insan yaşamının her alanına dâhil olan yapıyı gerektirmekteydi. Modern devletin karşısındaki düzensiz, başı-boş insan topluluğu hem iktidar mekanizmasının hem de verili toplumsalın devamı açısından sorun teşkil etmekteydi. Bu düşünceden hareketle nüfus ve insan bedeni; hastanede, hapishanede, sokakta veya evde denetlenmesi gereken bir unsur olarak ortaya çıkmaktaydı. Bireyin veya insan topluluğunun homo sacer haline getirilmesi modern devlet paradigması içerisinde biyopolitik bir strateji olarak kendine yer bulmaya başlamıştı.

Homo sacer'ın -kurban edilememesi ama öldürülmesinin cinayet sayılmaması- çifte dışlanma özelliği aynı zamanda onu yeni

bir şiddet alanının da içine sokmaktadır. Kutsal ve profan hukuk alanının dışında kalan bir özne olarak homo sacer, cezaı yaptırımların gölgesinden uzak bir şekilde farklı bir yere kapatılmaktadır. İstisna halinin doğrudan hitap ettiği birey olarak hukukun hem içinde hem dışında olması, homo sacer için iktidarın öngördüğü bir şiddet alanı da doğurmaktadır.

Homo Sacer, Kamp ve Mülteciler

Agamben, biyopolitikanın hayatı siyasallaştırması üzerinden değerlendirmesinde totalitarizm ve demokrasi arasında çıplak hayatın siyasallaştırılması hususunda benzerlikler bulmaktadır: "Çıplak hayatın yeniden tedavüle sokulması, burjuva demokrasisinde özeline kamusal üzerindeki bireysel özgürlüklerin de kolektif yükümlülükler üzerindeki önceliğine yol açarken, totaliter devletlerde belirleyici siyasal kriter ve egemen alanı haline geldi" (Agamben, 2020, s. 146). Biyopolitikanın siyasal alan üzerindeki belirleyiciliği 20. yüzyıl siyasetinde etkili olmuştur. Totalitarizmden demokrasiye geçiş veya demokrasiden totalitarizme geçiş çıplak hayatın siyasallaştırılma ihtimali üzerine kurulmaktadır. Bunun yapılabilir olması, aslında iki yönetim biçimi arasında keskin çizgiler değil, muğlak sınırlar yaratmaktadır. Egemen iktidarın istisna halini belirleyebilme yetisi, halk üzerindeki gücünü sağlamlaştırmak amacıyla iktidarın yönetimsellik anlayışında kaymalara neden olmaktadır. Böylece demokrasi ve totalitarizm arasında ince bir kaygan çizgi oluşmaktadır. Bu bağlamda istisna halinin doğrudan hitap ettiği özne olarak homo sacer, demokrasi ve totalitarizm tarafından belirlenen alansal konumlandırmanın ve politikaların sonuçlarıyla yüzleşmektedir. Örneğin, istisnai bir mekân olarak kamp, totaliter yönetimlerde hem bir tecrit hem de epistemik şiddetin bir mekânı olarak kullanılırken, demokrasilerde ulus devlet halklarının refahını sığınmacılara veya mültecilere karşı korumak için izolasyonist bir politikanın alanı haline gelmektedir. Kamp, Agamben'e göre "tarihte tesis edilmiş en mutlak biyosiyasal mekândı." Bu siyasal mekân içerisinde de insanlar statüsüz bir şekilde çıplak hayat haline getiriliyorlar ve iktidarın karşısına homo sacer olarak çıkıyorlardı. Burada şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır. Nasıl bir hukuksal düzende insanlar tüm hakları ellerinden alınarak iktidarın her tür şiddetine suç teşkil edilmeden maruz bırakılmaktadır (2020). Bunun mantığı aslında kampın kuruluş mantığında gizlidir. İstisnai bir mekân olarak kamp, hiçbir sorumluluğu kendi üzerine almaz. Bu sorumsuzluk alanı da kampları homo sacer için ideal yerler haline getirmektedir.

Agamben, kampı bir ülkedeki hukuk düzeninin dışında konumlandırılan bir alan olarak görmektedir; ama istisnai bir mekân olarak kamp aynı zamanda tam da bu dışarıda bırakma özelliği sayesinde insanları kendine dâhil ettiği bir ortam yaratmaktadır. Yani normal çevreden dışarıda bırakılanlar aynı zamanda bu dışarıda bırakma hali üzerinden de içlenmektedirler. Agamben'in dediği gibi "kamp, istisnai durumun -ki egemen iktidarın temeli bu durumun belirlenmesidir- kural olarak gerçekleştirildiği/yürütüldüğü yerdir." Kamp hukuksal ve olgusal problemin birbirine karıştığı bir yer olarak aynı zamanda, içinde gerçekleşen her türlü olayın, durumun yasallığının sorgulanamaz olduğu bir yer haline gelmektedir (Agamben, 2020, s. 203). Öteki yaratma pratiği olarak kamp işleyişi bir taraftan içindeki özneyi -homo sacer'- oluştururken bir taraftan da, onun karşısındaki ulus ve halk kitlesine seslenmektedir. Nihayetinde, kampın ortaya çıkışının merkezinde bir kitleyi içine yerleştirmek varken, kampın dışındaki kitleyi de içindekinden tamamen ayırtmak bulunmaktadır. Agamben, Nazilerin kamp pratiğinin ve soykırımının Alman biyopolitik bedenin çıplak hayat üzerindeki egemenliğini sağlamak olduğunu ifade etmektedir

(2020). Kamp kendi sınırlarını homo sacer'ın bedeni üzerinden belirlerken, aynı zamanda kendinde o bedene müdahale hakkını belirleyen istisna halini üreten bir biyopolitik mekanizmayı da yaratmaktadır. Dışlayarak içine katan bir alan olarak kamp, içlere dışlayan bir biyopolitik yapının kurumu olarak istenmeyen tecrit edildiği ve ortadan kaldırıldığı bir yer haline getirilmektedir. Kampın günümüzdeki kapsayıcılığı kendini "yersizleştirilen bir yerleştirme" olarak göstermektedir. Yersizleştirilen bir yerleştirme olarak kamp kendini tüm kapsayıcılığıyla dönüşüme uğramış bir biçimde farklı şekillerde göstermektedir: "Bugün artık şehrin göbeğine yerleşen kamp, yeryüzünün yeni biyosiyasal *nomos*'udur" (Agamben, 2020, s. 209-210). İstisna halini üreten bir mekân olarak kamp günümüzün siyasal sisteminin sınırlarını da belirlemektedir. Her iktidarın çıplak hayatı siyasallaştırma stratejilerinde farklılık olabilir; ancak istisna halinin ortaya çıkmasındaki temel belirleyici etken aynıdır: Egemen iktidarın devamını sağlamak için homo sacer'lara ihtiyaç bulunmaktadır. Belirgin bir homo sacer tiplemesinin olmamasının nedenini de Agamben, "hepimiz *hominis sacri*'yiz diye açıklar (2020, s. 140). Bu bağlamda mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler günümüz siyasal ortamının homo sacer'ları olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkeler içinde yaşanan sorunlar, çatışmalar ve savaşlar yerlerinden edilen insanları modern ulus devletlerin çözmeleri gereken bir sorun olarak ortaya çıkardı. Kendi ülkelerindeki karışıklıkların ve iktidarın gözünün odağı haline gelen kitleler yaşamlarını devam ettirebilmek adına yaşadıkları ülkeleri terk etmek zorunda kaldılar. Anavatanlarından ayrılan bu insanlar, bir taraftan kendi uluslarının doğal vatandaşı olma haklarını kaybederken, diğer taraftan da gelmek zorunda oldukları ülkelerin yasal düzenlemelerine maruz kalmaktadırlar. Bu bağlamda mülteciler ve sığınmacılar modern siyaset alanının istisnai figürleri olarak ortaya çıkmaktadırlar.

[Mülteci], doğum-ulus [ilişkinin]den insan-vatandaş ilişkisine kadar ulus-devletin temel kategorilerini radikal biçimde kuşku alanına çeken ve böyle yapmakla da, çıplak hayatın (ne devlet düzeninde ne de insan hakları yapısında) ayrı ve istisna sayılmadığı bir siyasetin hizmetine yeni kategoriler sunmanın (ki zaten bu iş çok gecikmiştir) yolunu açan sınırsal bir kavramdan daha az bir şey değildir (Agamben, 2020, s. 161).

Mülteciler, çıplak hayatın taşıyıcısı olarak modern ulus devlet üzerinde tanımlanması zor bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Agamben (2020), mültecilerin modern ulus devlet kurgusunu krize soktuğunu ifade eder. Bunun nedeni de haklarından mahrum bir şekilde gelen mültecilerin haklarının tanımlanması konusunda yaşanan sıkıntılardır. Doğrudan geldikleri ulus devletin bir parçası olamazlar, ama aynı zamanda ulus devletlerin topraklarını işgal eden düşmanlar da sayılamazlar. İstisna halinin mekânı kamp benzeri yapılar da tam da bu noktada devreye girmektedir. Bir egemenin ülkesine gelen sığınmacılara karşı belirleyeceği biyopolitik düzenlemelerin merkezi olarak düzenlenen yerler, aynı zamanda ulus devleti oluşturan insanlar üzerindeki politikaların devamını da sağlamaya yönelik olarak işlev görmektedir. Böylece sığınmacıların geldikleri ülkelerdeki yerleştirildikleri mekânlar basit bir koruma alanı değil, birer homo sacer üretim merkezi olarak oluşturulmaktadır. İstisnai figür haline gelen mülteciler, kendilerine çizilen sınırlar içerisinde belirlenmiş özneler haline getirilmektedir. Modern ulus devlet sığınmacı akını karşısında girdiği varoluşsal krizi istisna mekânlarını ve kişilerini yaratarak çözmektedir. Bu bağlamda, egemenin karşısındaki konumu değişmeyen homo sacer geçmişte var olmuş, günümüzde ve gelecekte var olmaya devam edecektir.

Aki Kaurismäki ve Sineması

Finlandiya doğumlu Aki Kaurismäki (d. 1957), sinemaya 1980'lerin başında oyunculuk ve senaryo yazarlığı yaparak başlamıştır. Kaurismäki'nin ilk uzun metrajlı filmi 1983'te Rus yazar Dostoyevski'nin romanından uyarladığı *Suç ve Ceza*'dır. Kaurismäki'nin diğer edebiyat uyarlamaları arasında Shakespeare'in Hamlet eserinden uyarladığı ve Helsinki sanayi bölgesinde geçen garip olaylarla kurguladığı *Hamlet Goes Business* (1987) ve Puccini'nin *La Boheme* operası sayesinde ünlü olan *Bohemian Life* (1992) adlı filmleri yer almaktadır. Kaurismäki'nin filmlerinde kara mizahın, melankolinin, kaybeden, uyumsuz, isyankâr kahramanlarının hâkim olduğu özgün anlatı yapısı vardır. Biçimsel ve tematik açıdan durağan ve dizgesel bir sinemacı olarak kabul edilen Kaurismäki'nin yalın anlatımı ve geleneksel değerleri işlemedeki başarısı en önemli özellikleri arasında gösterilmektedir (Cardullo, 2016). Kaurismäki'nin bazı filmleri doğaçlama üzerine kuruludur, senaryosu yoktur. Setteki karakterlere diyalog yazdırdığı da görülmektedir (Nesting, 2013). Kaurismäki hikâyesini anlatırken ve karakterlerini oluştururken "yolculuk" temasına başvurur (Nesting, 2013). Kaurismäki'nin kahramanları, içinde buldukları koşullardan arınıp ütöpik bir yere doğru gitmektedir. Kaurismäki'nin filmlerinde anlatı sürekliliği sergilenir. Ana karakter beklenmedik olaylar tarafından yerinden edilmiştir ve karakter içinde bulunduğu yeni ortamda kendini gerçekleştirmek için başarılı olmayan bir mücadele verir ve sonunda da karakter zayıf ve dünyevi bir kurtuluş yaşar (Nesting, 2013). *Umudun Öteki Yüzü* filminin ana karakteri Khaled filmin anlatı yapısı içerisinde benzer bir şekilde gelişim gösterir.

Kaurismäki filmlerinde diyalog, kısa ifadelerle ya da kısa süreli değiş tokuşlarla sınırlıdır ve aslında, duyduğumuz konuşmanın çoğu karakterlerden değil, izledikleri televizyon ve film ekranlarından, dinledikleri radyolar ve müzik kutularından gelmektedir. Bu insanlar izole edilmişlerdir ve beden ve ruhen parçalanmışlardır (Cardullo, 2016). Filmlerinin çoğunluğunda canlı bir müzikal performans kullanan Kaurismäki çatışmaları müzik yoluyla derinleştirmektedir (Nesting, 2013). Nitekim çalışmaya konu olan *Umudun Öteki Yüzü* (2017) filminde elektro gitar ve sazın birlikte kullanıldığı bir müzikal performans tanıklık edilmektedir. Kaurismäki'nin, yaşamın kenarına itilmiş karakterleri sunuş biçimi, *Le Havre* ve *Umudun Öteki Yüzü*'yle birlikte göç ve mülteci sorununu bir eleştiri konusu haline getirmektedir.

Umudun Öteki Yüzü Filminin Homo Sacer Kavramı Bağlamında Analizi

Film birbirlerinden çok farklı nedenlerle mutsuz olan iki erkeğin kesişen hikayesini anlatmaktadır. Helsinki'de yaşayan Waldemar Wikström (Sakari Kuosmanen) işleri yolunda gitmeyen ve eşiyle ilişkisi bitme noktasında olan orta yaşın üzerinde biridir. Wikström, filmin başında eşinden ayrı yaşamaya başlar ve elindeki varlıkları yarı fiyatına satarak kumara yatırır. Wikström şansının iyi gitmesinden dolayı kumarda kazanınca hayal ettiği restoran işletmeciliğine başlar ve yaşama yeniden tutunmaya çalışır. Wikström ülkesindeki huzurlu dingin yaşama karşın bireysel sorunlar nedeniyle mutsuz bir yaşam sürer. Ancak bir gün Wikström ve Khaled'in yaşamları çöp konteynirlerinin yanında kesişir. Wikström çöpleri atmak için restorandan dışarı çıktığında Khaled'i görür ve ona kim olduğunu, ne yaptığını sorar. Khaled, buranın onun yatak odası olduğunu, Wikström ise orasının kendi çöplüğü olduğunu belirtir ve ilk karşılaşmalarında kavga ederler. Sonraki planda Khaled restoranın içinde bir masada oturmuş çorbasını içmektedir. Wikström ve restoran çalışanları Khaled'in çektiği sefalet ve açlık karşısında şaşırırlar. Khaled'in durumundan etkilenen Wikström ona iş teklifinde bulunur, böylece Khaled yaşama tutunmak için

bir fırsat yakalar. Kara mizah unsurlarından beslenen filmde Wikström pek de iyi gitmeyen restoran işlerini düzene sokmaya çalışırken bir taraftan da devletin denetlemeleri ve vergi memurlarıyla uğraşır. Bu durum Khaled ile Wikström'ü devlet otoritesi karşısında ortak bir zeminde buluşturur.

Egemenin, istisna hali ile insanların kurbanlaştırılmadan ortadan kaldırılmasının hukuki olarak önünü açtığı ve homo sacer haline getirdiği bir pratiğin nasıl işlediği tartışma konusudur. Khaled'in birçok Avrupa ülkesinde karşılaştığı hukuka aykırı muameleler istisna halinin ilan edilmesine örnek teşkil etmektedir. Ülkesindeki kaostan kaçan Khaled savaş koşullarında kız kardeşi Meryem dışında tüm ailesini kaybetmiştir. Suriye'nin Halep kenti yakınlarında tamircilik yaparak geçinen Khaled savaşın etkisiyle amansız bir kaçış süreci yaşamış, önce Türkiye'de ardından çeşitli Avrupa ülkelerinde hayata tutunmaya çalışmıştır. Macaristan'da mültecilere yapılan polis müdahalesi sırasında Khaled kız kardeşi Meryem'i kaybetmiş ancak her şart altında onu aramaktan vazgeçmemiştir. Polonya'da ırkçıların saldırısı sonucu sığındığı gemi onu Finlandiya'ya sürüklemiştir.

Khaled kömür tozundan kapkara olmuş yüzü ve kirli kıyafetleriyle onu Finlandiya'ya taşıyan gemiden iner ve Helsinki sokaklarında dolaşmaya başlar. Önce yıkanacak bir yer bulur ardından kendi isteğiyle polis merkezine giderek iltica talebinde bulunur. Khaled bir dizi bürokratik işlem den geçirilirden gözaltına alınır. Gözaltı merkezinde Iraklı Mazdak ile tanışır, sonrasında ise bir göçmen merkezine sevk edilir. Khaled, kampta Ortadoğu'nun ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinden göç etmiş, farklı kültürlerden insanların bulunduğu bir ortamda yaşamaya başlar.

Göç merkezi, farklı hikâyeleri olan insanların bulunduğu bir denetleme ve kontrol alanı olarak sunulur. İltica başvurusunun sonuçlanmasını bekleyen Khaled'e bir kimlik kartı verilir ardından Khaled göç merkezi yetkilileri tarafından mülakata alınır. Khaled'in mülakatı bir çeşit soruşturmaya dönüşür. Nerden geldiği, ne için geldiği, Suriye'de şiddet görüp görmediği, tutuklanıp tutuklanmadığı gibi sorular art arda sorulur. Khaled nişanlısının öldüğünü, ailesinin neredeyse tümünün öldürüldüğünü ve göç yollarında kız kardeşini kaybettiğini söyler. Yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen Finlandiya'daki egemen sistem Khaled'i koruma altına almaz. Khaled iltica başvurusunun reddedilmesiyle hukuksal düzlem dışlanır. Belirtilen üzere homo sacer olduğu ilan edilen bir kişi hukuk dışına itilir. Bu bağlamda Agamben'in çıplak hayat'ı her türlü hukuksal ilişkiden arındırılan bir figürle açıklamasına benzer şekilde Khaled egemen sistemin ötekisi olarak konumlandırılır. Khaled'in mülteci hukukundan soyutlanması ve hakkında iade kararının verilmesi onu tamamen homo sacer konumuna sürükler. Bu eksende hukukun koruması dışına itilen Khaled içine girdiği hayat formunda yasadışı konuma sürüklenir ve ırkçıların şiddetinin açık hedefi haline gelir.

Khaled, göç merkezinde ona Avrupa'daki sınırları nasıl bu kadar rahat geçebildiği sorulduğunda cevabı "kolay" olur, çünkü kimse'nin kendilerini görmek istemediğini belirtir. Bu durum homo sacer olarak konumlandırılan mültecilerin Avrupa'da içinde buldukları durumu etkili biçimde ortaya koyar. Khaled, hangi din ve mezhebe mensup olduğu sorusu karşısında ailesiyle birlikte inançlarını da gömdüğünü belirterek cevap verir. Khaled, mülteci olarak Avrupa'daki hayatta kalma mücadelesinde Macaristan'da polis, Polonya'da ırkçıların saldırılarına maruz kalmıştır. Finlandiya'da da benzer şekilde ırkçı çeteler tarafından her fırsatta rahatsız edilir ve saldırıya uğrar. Khaled önce tartaklanır, sonra ölümle tehdit edilir, yakılmaya çalışılır ve ardından bıçaklanır. Sorgulandığı süreçte,

Polonya'daki dazlaklardan kaçmaya çalışırken tesadüfen Finlandiya'ya sürüklendiğini ancak Finlandiya'nın adil ve eşitlikçi bir ülke olduğunu duyduğunu belirtir. Khaled, savaşın olmadığı bir ülke olan Finlandiya'da kalmak, dillerini öğrenmek, bir işte çalışmak ve kız kardeşini bulmak istediğini belirterek kendisi için verilecek kararı bekler. ırkçıların saldırıları ve zor koşullar altında geçen bekleme sürecinin ardından mahkeme temyiz hakkı olmaksızın onun hakkında iade kararını verir. İltica talebi reddedilen Khaled kelepçelenerek kamp merkezine sevk edilir. Mahkemenin gerekçesi Khaled'in geldiği Halep şehrinin güvenlik açısından sorun teşkil etmediğidir. Oysa aynı saatlerde televizyonda Halep'te savaşın durumu ve yaşanan insani dram ile ilgili haberler yayınlanmaktadır. Uzun ve zorlu bir sürecin ardından başa dönmek istemeyen ve hâlihazırda kız kardeşini bulamayan Khaled ilk fırsatta polisten kaçır. Bir taraftan güvenlik güçlerinden saklanan Khaled diğer taraftan her yerde ırkçıların tehdit ve saldırılarıyla yüz yüze kalır.

Giorgio Agamben'in istisna ve egemenlik kavramları çerçevesinde biçimlenen politik felsefesinde homo sacer önemli bir figür konumundadır. Roma hukukunda eylemlerden dolayı kurban edilemeyen ancak öldürülmesine göz yumulan bu figür egemen hukukun korumadığı, dışarda bırakılmış bir insan anlayışını gösterir. Homo sacer kavramını yorumlayan Agamben, kavramla örtüşen durumun Roma'ya özgü olmadığını ve egemenlik kurmanın homo sacer'ler yaratmak anlamına geldiğini belirtir. Bu eksende filmde Finlandiya hükümetinin Khaled'in iltica talebine karşı takındığı tutum değerlendirildiğinde homo sacer üreten bir egemenlik anlayışının söz konusu olduğu görülür. Khaled'in iltica başvurusunun biçimsel açıdan değerlendirilmesi ve can güvenliği başta olmak üzere yaşam hakkının hukukla koruma altına alınmaması homo sacer yaratmaya bir örnek oluşturur. Bir egemenlik paradigması olarak homo sacer'ların oluşturulması bu çerçevede mülteci pratikleri dikkate alındığında somutlaşır. Filmde egemen güç olan Finlandiya hükümeti ülkeye sığınan bir savaş mağdurunu sadece kaderine terk etmekle kalmaz, onu bizzat savaştan kaçtığı ülkesine geri göndererek yaşam hakkını da elinden almış olur. Egemen gücün hukuku Khaled'i modern bir homo sacer durumuna düşürerek onu çıplak yaşam çerçevesinde konumlandırır ve ırkçı saldırganların da açık hedefi haline getirir.

Agamben'in yaklaşımına göre egemenlik ilişkilerinin anlaşılması esas olarak farklı zamanlarda ve farklı yerlerde farklı biçimler alan homo sacer pratiklerinin tespit edilmesiyle olanaklıdır. Agamben bu eksende günümüzün egemenlik ilişkilerinin anlaşılması için dikkatleri mülteci kampları gibi alanlara çeker. Bu doğrultuda filmde göç merkezleri ve mültecilerin birlikte yaşadıkları kamplar homo sacerlerin kontrol edildikleri alanlar olarak ortaya çıkar. Bu tür merkezlerde mülteciler sürekli gözetim altında tutulurlar ve belirsiz geleceklerine dair kaygılar içinde, yaşam güvenceleri olmadan hayatlarını sürdürürler. Khaled göç merkezi ve kampta geçirdiği zaman diliminde tedirgin, mutsuz ve kaygılı biçimde kendisi için verilecek kararı bekler. Burada belirtilmesi gereken durum ise kamp kavramının sadece belirli alanlarla ve mekânlarla sınırlı olmadığıdır. Kamp daha geniş anlamıyla bir yaşam biçiminin dayatılması olarak anlaşılmalıdır. Bu eksende modern bir homo sacer olan Khaled egemen iktidarın kendisini konumlandığı sınırlar içinde, çeşitli yoksunluklar altında ve ırkçı saldırılar karşısında hayatta kalmaya çalışan bir figür haline gelir. Böylece Khaled açıktan açığa kurban edilmese de yasalarla korunmadığı ve yaşam hakkı hukukla güvence altına alınmadığı için ırkçıların açık hedefi olur ve ölümle yüz yüze bırakılır. Bu durum Khaled'in konumunu modern bir homo sacer'a dönüştürür. Egemen iktidar Khaled'in "öldürülmesine" biçimsel açıdan onay vermez ancak onu hukuki

güvenceden yoksun bırakarak çıplak hayatın bir unsuruna dönüşür ve şiddete maruz kalmasının yolunu açar. Diğer yandan iltica talebinin reddedilmesi de Khaled'in ülkesinin içinde bulunduğu savaş ortamına geri gönderilmesini dolayısıyla öldürülme kapasitesi yüksek olan bir coğrafyaya sürülme durumunu gösterir. Bu durum Khaled'in bir homo sacer olarak değerlendirilebilmesinin koşullarını ortaya çıkarır. Egemen güç, Khaled'i şiddete açık hale getirme ve öldürülmesine uygun zemini oluşturma açısından bir homo sacer figürü olarak tanımlar.

Normal şartlarda yürürlükte bulunan yasal yaptırımların askıya alınması açısından istisna hali hukukun işlev yönünden boyutunu değiştirir. Bu çerçevede istisna kapsamında değerlendirilen kişiler hukuksuzluk alanı içine terk edilir ve sahip oldukları haklardan yoksun bırakılır. Bu bağlamda Khaled bir istisna durumuna binaen hukuksal düzenlemelerin dışında bırakılır. Gerekçeleri reddedilerek mülteci olmanın sağladığı haklardan yararlandırılmaz. Bu çerçevede egemen gücün vereceği karar neyin normal neyin istisnai olduğunu belirler. Filmde Finlandiya Dış İşleri Bakanlığı'nın görüşü ve mahkemenin aldığı kararlar, hem savaşın boyutlarının niteliği hem de Khaled'in taleplerinin haklı olup olmadığının belirlenmesi açısından otorite haline gelir. Bu eksende Finlandiya hükümeti, güvenlik güçleri, adalet mekanizması, göç merkezi ve çeşitli bürokratik organizasyonlar egemenliğin birer aracına dönüşerek Khaled'in ölüm ve yaşamını belirleyecek sınırların çizilmesinde rol oynarlar. Çıplak hayatın belirlenmesi egemen iktidarın bürokratik organizasyonları ekseninde şekillenir. Bu bağlamda Khaled çeşitli kurumların güdümündeki mekanizmaların işletilmesiyle homo sacer olarak konumlandırılır.

İstisna hali, egemen iktidarın başvurduğu bir yöntem olarak ortaya çıkar, istisna hali ile birlikte oluşan siyasi pratiklerin insanları getirdiği yer ise homo sacer'dir. Bu eksende savaşlar ve yol açtıkları tahribatların bir ürünü olan göçler bir çeşit istisna hali oluşturmaktadır.

İstisna halini somutlaştıran koşullar ülkelerin karşılaştığı kimi durumlarda iktidarın yaklaşımı üzerinden yaratılan bir belirsizlik durumudur. Burada oluşan belirsiz durum egemen iktidarın, istisna halinde oluşan hukuksal düzenlemelere göre konumunu açıklar. Bir kişinin kurban edilmemesi ancak öldürülmesinin suç teşkil etmemesi çelişkili bir sorunsal olarak dikkat çeker. Böyle bir kişinin yaşamı belirli bir egemenlik sistemin devamlılığına hizmet eder. Bu çerçevede bir mülteci olarak Khaled'in itildiği konum homo sacer olmaktadır. Modern bir homo sacer olarak Khaled sistemin onun gibiler için oluşturduğu kamplarda ırkçıların saldırılarında somutlaşan öldürülme potansiyeli içinde bırakılır.

Homo sacer, istisna halinin doğrudan hitap ettiği birey olarak hukukun hem içinde hem dışında olması, homo sacer için iktidarın öngördüğü bir şiddet alanı da doğurmaktadır. Bu çerçevede iltica talebi kabul edilmeyen ve sınır dışı edilme tehdidi yaşayan Khaled bir taraftan güvenlik güçlerinin takibi diğer taraftan ırkçıların baskısı arasında şiddetin gölgesinde yaşamaya mahkum olur. Böyle bir kısırılmışlık zemininde yaşamaya çalışan Khaled nihayetinde ırkçıların saldırıları karşısında savunmasız bırakılır ve öldürülmesi zimnen onaylanır.

Khaled, ailesinin ölümüyle inançlarını terk eder seküler hukuka sığınır ancak Finlandiya'da devletin yaklaşımı onu hayal kırıklığına uğratar. Wikström ve çalışanlarının yardımıyla Khaled sahte bir kimlik edinir. Bu durum Khaled'in homo sacer olmanın getirdiği bilinçle egemen hukuk sisteminden umudunu keserek farklı yollar aramasına örnek oluşturur. Bir süre sonra Khaled, Meryem'in

Litvanya'da bir mülteci kampında olduğuna dair haber alır. Wikström'ün yardımıyla bir tır şoförüyle irtibat kurulur ve Meryem Finlandiya'ya getirilir. Egemen sistemden ve hukuktan umutlarını kesen toplumsal kesimlerin dayanışmasına örnek olacak şekilde tır şoförü yaptığı hizmet karşısında para almaz. Bu bağlamda homo sacer konumuna itilen insanların egemen hukuk sisteminden ve iktidarın kurumlarından beklentilerinin yersiz kaldığı vurgulanır. Khaled'in örneğinde olduğu üzere homo sacer ancak sistem tarafından dışlanan ya da toplumun madun kesimini oluşturan kişilerin yardımlarıyla hayatta kalmayı başarır. Bu çerçevede bir başka homo sacer adayı olan Meryem'e kendileri de oldukça zor günler yaşayan Afgan bir ailenin yardım ettiği anlaşılır. Khaled ile konuşan Meryem sahte kimlikle yaşamayı kabul etmez ve iltica talebinde bulunur. Bu durum filmin iletisi açısından bir çelişki oluşturur. Khaled'in yaşadığı homo sacer olarak tescillenme durumu rağmen Meryem egemen hukuk sistemi içinde şansını denemeye karar verir. Khaled tam da bu süreçte daha önce kendisini tehdit eden bir dazlak tarafından bıçaklanır.

Filmin finalinde Wikström işlerini biraz düzene sokar ardından, eşini ziyaret eder ve barışırlar. Khaled ise bıçaklandığını kimseye söylemez ve yaralı haliyle Meryem'in iltica için başvuru yapmasına yardım eder. Bir sonraki planda bıçaklanmış olan Khaled bir ağacın altında dinlenir ardından restoran çalışanlarının sahiplendikleri köpek Khaled'in yanına gelir ve film açık uçlu biçimde biter.

Sonuç ve Öneriler

Çeşitli etkenlerin rol oynadığı göç pratikleri içinde mülteciler, çıplak hayatın taşıyıcıları olarak modern ulus devletler açısından tanımlanması zor bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Agamben'in de belirttiği üzere mülteciler modern ulus devlet kurgusundan bir kriz unsuru oluşturmaktadır. Mensubu oldukları ülkelerde belli hakların yitirilmesi bağlamında göç ederek yine hukuki zeminlerde yeni hak arayışlarına giren mültecilerin hukuki düzenlemlerde haklarının tanımlanması küresel düzeyde sıkıntılar yaratmaktadır. Ülkelerindeki kaosun etkisiyle yaşamlarını değiştirme yönünde karar alan insanlar hayatlarını sürdürebilmek adına farklı ülkelerin egemenlik sistemlerinden medet ummaktadır. Sığınılan ülkelerde ise egemen iktidarlar egemenliklerini sürdürmek adına homo sacer'lara ihtiyaç duymaktadır. Böylesi bir zemin içinde yasadışı göçmen ve mülteciler modern siyaset alanının istisnai figürleri olarak küresel siyaset zemininde rol oynamaktadır. Bu eksende bireylerin homo sacer haline getirilmesi modern devlet paradigması içerisinde biyopolitik bir strateji olarak hayat bulmaktadır.

Bu doğrultuda, Giorgio Agamben'in biyopolitika, zoe ve biosu ayıran, genel bir istisna hali içerisinde homo sacer'ı üreten politik bir strateji olarak iktidar tarafından öteden beri kullanıldığı görüşü sinema alanında da karşılık bulmaktadır. Bu bağlamda, homo sacer üretme stratejilerinin günümüzde biçimsel değişikliklere rağmen geçerli bir yaklaşım olarak kullanıldığına yönelik görüşlerin çeşitli filmlere yansıtıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, *Umudun Öteki Yüzü'nde* Khaled'in serüveni üzerinden sergilenen egemenlik ve mültecilik pratikleri günümüzün homo sacer üretme stratejilerine uygun düşmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – E.A., A.K.; Tasarım – E.A., A.K.; Denetleme – E.A., A.K.; Kaynaklar – E.A., A.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – E.A., A.K.; Analiz ve/veya Yorum – E.A., A.K.; Literatür Taraması – E.A., A.K.; Yazıyı Yazan – E.A., A.K.; Eleştirel İnceleme – E.A., A.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – E.A., A.K.; Design – E.A., A.K.; Supervision – E.A., A.K.; Funding – E.A., A.K.; Materials – E.A., A.K.; Data Collection and/or Processing – E.A., A.K.; Analysis and/or Interpretation – E.A., A.K.; Literature Review – E.A., A.K.; Writing – E.A., A.K.; Critical Review – E.A., A.K.

Declaration of Interests: The authors have no conflicts of interest to declare.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Agamben, G. (2006). *İstisna hali*. K. Atakay (Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Agamben, G. (2020). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. İ. Türkmen (Çev.). Ayrıntı Yayınları.

- Ahmed, B. (2021). *Inside Syria, millions face destitution after a decade of pain*. <https://www.unhcr.org/sy/16061-inside-syria-millions-face-destitution-after-a-decade-of-pain.html>
- Cardullo, R. J. (2016). *Teaching sound film: A reader*. Sense Publisher.
- Castles, S., & Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. B. U. Bal & İ. Akbulut (Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Erdoğan, M. M., Kavukçuer, Y., & Çetinkaya, T. (2017). *Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik medya algısı*. Liberal perspektif: Analiz. 5, Nisan 2017. Özgürlük Araştırmaları Derneği.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın doğuşu*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaurismäki, A. (Yönetmen). (2017). *Umudun Öteki Yüzü* [Film]. *Sputnik, Oy Bufo ab, Zweites Deutsches Fernsehen*.
- Nesting, A. (2013). *The cinema of Aki Kaurismäki*. Columbia University Press.
- Ryan, M., & Kellner, D. (2010). *Politik kamera – çağdaş Hollywood sinemasının ideolojisi ve politikası*. E. Özsayar (Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Şimşek, D. (2015). Türkiye’de sığınmacı olmak, mülteciler ve göç. *Birikim Dergisi*, 320, 16–23.
- Mülteciler.org. (2021). *Türkiye’deki Suriyeli sayısı*. <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Yalçın, G. M. (2017). *Göç psikolojisi*. Pharmakhon.